

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ (ДОСВІД США)

ІРИНА ДУЛЬЦЕВА

*аспірант, викладач кафедри менеджменту
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*

Анотація. Досліджено модель розвитку соціального підприємництва США та приклади успішних реалізованих соціальних проектів в просторі США. Наведено конкурентні переваги соціального бізнесу в США та запропоновано альтернативні шляхи розвитку туристичної галузі на принципах соціального підприємництва.

Ключові слова: туристична галузь, соціальне підприємництво, соціальні проекти, конкурентні переваги соціального підприємництва.

Summary. The article explores study of the development model of social entrepreneurship in the United States and examples of successful social projects implemented in the United States. Showing competitive advantage of social business in the United States and offered alternative ways of development of the tourism industry on the principles of social entrepreneurship.

Key words: tourism sector, social entrepreneurship, social projects, competitive advantage of social entrepreneurship.

Постановка проблеми. Дивитися на реальний світ іншими очима: створювати світ без бідності, знищувати стереотипи, відмивати перлини від бруду, втілювати мрії, творити добро – все це і багато іншого відображає реальну сутність соціального підприємництва.

До початку нового століття соціальне підприємництво стало предметом великих суспільних очікувань. Все частіше воно визнається новою перспективою розвитку то третього сектору, то бізнесу, а то і соціальної політики держави. На думку експертів: “ідея соціального підприємництва отримала популярність, так як “зачепила за живе” і “дуже підійшла” для сучасної епохи” [1].

Модель ринкової економіки не має авторитету в процесі створення суспільних благ та соціальних послуг в сфері екології, розвитку рекреацій, нейтралізації історичного та культурного занепаду, соціального забезпечення безробітних, бездомних та громадян з обмеженими можливостями. Але самостійно ні третій сектор, ні державний також не в змозі забезпечити розв’язання цієї проблеми на благо суспільства.

В розвинених соціумах недоліки держави в управлінні будь-якою сферою соціально-економічного життя з успіхом компенсує інтенсивна взаємодія державних органів з громадськими структурами. Це лідерство соціального підприємництва в різноманітних секторах економіки дає позитивний ефект. Модель підтримки соціальних підприємців в США розши-

рює спектр їх діяльності та наводить успішні приклади реалізації соціальних ідей, зокрема в галузі туризму.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Соціальне підприємство, як категорія впливу на соціально-економічний потенціал держави та його складові викликала і викликає інтерес у багатьох вчених-економістів та соціологів. Питання дослідження сутності цього поняття та його формування розглядалися у працях, таких вчених, як Dees, Bornstein, Prahalad, Drayton. Тенденції розвитку соціального підприємництва в просторі США, зокрема в галузі туризму досліджували також автори: Boschee, Brinckerhoff, Emerson & Twersky, Paton. Аналіз цих публікацій та досліджень авторів вимагає неформальних заходів щодо дослідження напрямів розвитку явища соціального підприємництва з визначенням його пріоритету в економіці США, та формування конкурентних переваг складових соціально-економічного потенціалу (соціально-інфраструктурної, економіко-географічної, туристичної компоненти) за допомогою нових методів, зокрема соціального підприємництва.

Метою дослідження є визначення можливостей використання принципів соціального підприємництва як додаткового джерела компенсації недоліків складових соціально-економічного потенціалу території, на прикладі розвитку тенденцій соціального підприємництва в просторі США.

Виклад основного матеріалу. З точки зору соціально-економічної моделі, визначення соціального підприємництва можна звести до діяльності, спрямованої на повне нівелювання або часткове скорочення негативного ефекту ринкової економіки за допомогою стійких фінансово-результативних інноваційних бізнес-технологій [2; 3]. Перспективи і можливості змінити соціальне становище за допомоги такого міксу активності, як підприємство та громадська ініціатива, переросло в широке впровадження соціального підприємництва у рішенні соціально-економічних проблем.

В США існують сильні традиції самоорганізації населення, тому і більшу частину соціальних проблем успішно вирішують підприємства третього сектора, отримуючи за це фінансування від цільової групи, населення, держави та донорів. Особливість американського шляху розвитку соціального підприємництва полягає в наявності розгалуженої і стійкої системи приватної підтримки у вигляді благодійних фондів [4]. З найкрупніших можна виділити: у сфері підтримки новостворених соціальних підприємств – Roberts Enterprise Development Fund; у сфері конкуренції соціальних підприємств в комерційній діяльності – Фонд Голдман Сакс; поступово все більше уваги стало приділятися індивідуальним соціальним підприємцям в рамках інтенсивних освітніх програм та / або грантів, у тому числі міжнародних – Draper Richards Foundation, Echoing Green, Фонд Сколла, Ашока, Фонд Шваба [3-6]. Нижче наведена інфраструктура фондів і некомерційних організацій, які підтримують розвиток територій та місцевих громад (табл. 1)

**Фонди і некомерційні організації –
каталізатори розвитку територій та місцевих громад**

Найменування організації	Принципи діяльності
Social Enterprise Alliance www.se-alliance.org	Альянс сам визначає себе як “членська організація, мета якої – мобілізація спільнот некомерційних організацій та донорів для взаємодії стратегій одержання прибутку”.
ACUMEN Fund www.acumenfund.org	Некомерційний міжнародний підприємницький фонд, який вирішує проблеми бідності по всьому світу. Спрямовує кошти на забезпечення людей водою, житлом, енергією та надання послуг з охорони здоров’я.
Ashoka: Innovators for the Public www.ashoka.org	Міжнародна асоціація провідних соціальних підприємців. Виплачує лауреатам стипендії, надає професійну підтримку і встановлює зв’язки між соціальними підприємцями-однодумцями.
Craiglist Foundation	Надає професійну підтримку лідерам некомерційного сектора і початківцям-соціальним підприємцям у формі доступного за вартістю або безкоштовного навчання.
Draper Richards Foundation www.draperrichards.org	Надає фінансову підтримку і є бізнес-коучером для соціальних підприємців.
Echoing Green www.echoinggreen.org	Організація фінансує соціальних підприємців на початковому етапі їх діяльності та надає інші форми підтримки для втілення в життя їх оригінальних ідей, спрямованих на досягнення соціальних змін.
Ewing Marion Kauffman Foundation www.kauffman.org	Фонд веде грантову діяльність у двох напрямках: підтримка всіх видів підприємництва та підвищення якості освіти.
RSF Social Finance www.rsfsocialfinance.org	Каталізатор соціально-орієнтованих проєктів, які просувають позитивні соціальні зміни.
Shorebank Corporation, www.shorebankcorp.com	Холдинг, що займається розвитком місцевих громад та захистом навколишнього середовища.
Skoll Foundation www.skollfoundation.org	Фонд надає стратегічну підтримку людям, які здатні ініціювати довгострокові соціальні зміни.
Social Venture Network, SVN www.svn.org	Некомерційна мережа організацій, прихильна ідеї створення справедливого та сталого світу за допомогою етичного, соціально-орієнтованого бізнесу.
Surdna Foundation www.surdna.org	Сімейний фонд, який підтримує, формує і просуває ефективні довгострокові рішення, спрямовані на досягнення соціальних змін.

Як бачимо, в США соціальні підприємства отримують активну підтримку з боку фондів, але існують певні економічні, правові та адміністративні проблеми, які обмежують можливості по створенню сприятливого клімату для розвитку соціальних підприємств. Одна з проблем – підтримка балансу між цілями їх діяльності: отримання комерційного та соціального ефекту.

З досягнень у сфері підтримки соціального підприємництва з боку Уряду США можна виділити тендерну діяльність з укладання контрактів з

соціальними підприємствами на поставку товарів і послуг (приклад: Vogzaga & Defourny, 2001). Федеральний уряд США дає нам приклад законодавства, яке створює попит на продукцію соціальних підприємств через виділення коштів на закупівлю товарів, у виробництві яких беруть участь 36 тисяч працівників майстерень для людей з обмеженими можливостями. Органи місцевої влади більш ніж у половині всіх штатів США проводять аналогічні програми цільових закупівель [5-7].

Аналіз даних з розвитку тенденцій соціального підприємництва, показує, що за останні десятиріччя прибуток некомерційних організацій збільшився на 219%, дотації з приватних джерел на 197%, підтримка з боку держави – на 169%. Щорічний дохід третього сектора економіки складає близько 6% ВВП. Сукупний капітал активів – близько 3 трлн. доларів, щорічний дохід підприємств американського некомерційного сектора становить близько 1,4 трлн. доларів. Соціальні підприємства надають робочі місця більш ніж 9,4 млн. громадян, фонд заробітної плати яких складає не менше 8,3% загального заробітного фонду країни. Але більша частина зовнішнього фінансування і підтримки у розвитку соціального підприємництва в США припадає не на державний сектор, а на фондові гранти та приватні пожертвування. А внутрішня підтримка від власних доходів соціального підприємства є основною [3; 6].

Основною проблемою дослідницької діяльності та підготовки кваліфікованих кадрів в галузі соціального підприємництва США фахівці називають відсутність єдиної законодавчої бази. Поняття соціальне підприємництво в США відрізняється від визначення цього поняття в європейських і азійських державах. До соціальних підприємств належить велика група організацій, так чи інакше пов'язаних з соціально спрямованою діяльністю. Соціальне підприємство бере на себе функцію безпосередньої роботи над вирішенням соціальних проблем і завдань за допомоги виробленої продукції, наданих послуг або надання робочих місць [5].

Незважаючи на те, що поняття соціального підприємництва не закріплено законодавчо, в деяких штатах за останнє десятиліття створені дві системи визнання комерційних організацій в якості соціального підприємства: низько-дохідна компанія (low-profit limited liability company – L3C) і соціальна корпорація (benefit corporation – BC) [8; 9].

Таким чином, державна підтримка соціального підприємництва в США включає: забезпечення інформаційної підтримки, створення інфраструктури для розвитку соціального підприємництва та допомогу у розвитку успішних проєктів.

Вперше, курс соціального підприємництва був впроваджений у Гарвардській школі бізнесу в 1989 році Григори Дізом. З того часу, провідні бізнес школи включили подібні курси до навчальних програм. Наприклад, 25% випускників Стенфордської школи бізнесу, становлять власники

дипломів з управління неприбутковим сектором. Високий інтерес академічного середовища США до соціального підприємництва стимулює його розвиток [7]. Нижче в табл. 2 розглянуті напрямки спеціалізованих освітніх проектів в галузі підтримки соціального підприємництва. Також курси вивчення загальних принципів соціального підприємництва існують в Columbia University's School of Business, New York University's Stern School of Business, Case Western Reserve University's, Weatherhead School of Business.

Таблиця 2

Напрямки освітніх проектів соціального підприємництва”

Установа – каталізатор освітніх проектів соціального підприємництва	Сутність та напрямки освітніх проектів
University of Michigan	
Nonprofit and ublic Management Center, джерело: http://nonprofit.umich.edu/	Дослідження і експериментальне навчання у сфері управління соціальним сектором. Центр спільно з консалтинговим клубом бізнес школи провів змагання міні-кейсів щодо створення нової стратегії для музею афроамериканської історії імені Чарльза Райта.
Спеціалізована програма Board Fellowship та Domestic Corps, джерело: http://www.nonprofitumich.edu/nonprofits/dc_nonprofits.php	Board Fellowship направляє студентів MBA на проходження практики в правлінні некомерційних організацій. Програма Domestic Corps займається пошуком літніх стажувань для студентів на соціальних підприємствах. Влітку 2010 року студенти працювали в цілому ряді організацій, включаючи DC Central Kitchen, Net Impact, Teach for America та Focus: HOPE.
Boston College	
School for Social Work, джерело: http://www.bc.edu/schools/gssw/about.html	Освітні програми для навчання соціальних працівників. Інноваційні дослідження у сфері соціальної роботи і підприємництва.
Duke University's Fuqua School of Business	
Center for the Advancement of Social Entrepreneurship	На чолі центру стоїть один з його засновників, професор Грег Дис, якого називають “батьком соціального підприємництва як навчальної дисципліни”. Школа Duke почала пропонувати офіційну спеціалізацію в галузі соціального підприємництва ще в 2006 році. Ця спеціалізація розроблена для студентів, зацікавлених у застосуванні навичок MBA в підприємництві в соціальній сфері.
University of Pennsylvania's Wharton School	
Non-Profit Board Leadership Program (“NPBLP”)	Мета програми – створення середовища навчання на практиці в некомерційній організації. NPBLP пояснює студентам, як використовувати їх лідерські навички для привнесення значного внеску в некомерційний сектор. Існує також програма скасування кредитної заборгованості, яка надає студентам фінансову допомогу до \$ 20,000 в рік для сплати кредиту. Для участі в програмі необхідно пройти відбір, але студенти, що вибрали соціальний сектор, можуть подавати заявку протягом перших п'яти років після закінчення школи.

В результаті наявний синергетичний ефект – провокує освітньою сферою США поширення вивчення тенденцій соціального підприємництва

спричинило розвиток та підвищення рівня знань та навичок стосовно реалізації його засад в бізнес-просторі США.

Соціальне підприємництво демонструє тенденції розвитку і підвищує сукупну економічну ефективність введенням в економічний оборот ресурсів, які раніше в такій якості не використовувалися. Це стосується невикористаних матеріальних і людських ресурсів – соціально виключені групи, відходи виробництва, довіра та солідарність людей, коли вони об'єднані загальною метою та інше. Ці тенденції поставили комерційні, некомерційні організації та державу перед необхідністю зміни своєї ролі в сфері соціального забезпечення і вирішення соціальних проблем.

Наскільки здатне соціальне підприємництво вирішувати виникаючі проблеми, сказати важко, оскільки це залежить від перспектив його сталого розвитку. Але те, що кожне соціальне підприємство окремо на своєму скромному місці відповідає на ці виклики, можна бачити на багатьох життєвих прикладах [10], зокрема в галузі туризму (табл. 3).

Соціальні підприємці туристичного сектору вже довели життєздатність своїх ідей стійким соціально-економічним ефектом, треба продовжити цей шлях визнання соціального підприємництва як ефективного засобу досягнення сталого розвитку економіки, а соціальних підприємців – як лідерів перетворень.

Один з самих вражаючих серед наведених прикладів соціальної взаємодії – High Line Park, Нью-Йорк. У середині минулого століття надземна гілка метро High Line здавалася нововведенням і найбільш передовим досягненням прогресу, але її діяльність поступово загострювала екологічну ситуацію. Автоматизація промисловості сприяло закриттю залізниці. Поки адміністративні структури не могли визначити подальшу долю залізничної лінії, за справу взялася група місцевих жителів, що об'єдналися під ім'ям “Друзі Хай Лайн”. “Друзі Хай Лайн” розробили один з перших прикладів урбанізації промзони, який досі залишається самим унікальним проектом в усьому світі. Концепція була представлена міській владі і в 2004 році, знайшла підтримку у мера Блумберга і фонду надали 50 мільйонів доларів на створення нового парку. Реконструйований квартал, протяжністю в 1,6 км, відтепер сусидить не з брудним фабриками, а з фешенебельними готелями і галереями. 9 входів в парк розроблені з урахуванням зручності для людей з обмеженими фізичними здібностями.

Сьогодні парк High Line можна з упевненістю назвати прикладом “живої архітектури”. Колись найбрудніший промисловий район перетворився на функціональний простір, якого потребує будь-який мегаполіс. Більше 4 мільйонів туристів зі всього світу приїжджають подивитися на диво сучасної архітектури і соціальної взаємодії [11].

Громадська ініціатива створила прекрасний туристичний об'єкт, який має власні конкурентні переваги, а його життєдіяльність провокує

розвиток бізнесу, інвестицій та інновацій в політичному та соціально-економічному житті території (містобудуванні та комунальному господарстві).

Таблиця 3

Проекти соціального підприємництва в галузі туризму США”

Назва проекту	Напрямки та результати втілення проекту
“Keep growing Detroit”	Покинутими землями місцеві жителі почали користуватися вже в момент кризи наприкінці ХХ століття. У 70-х роках в Детройті була ініційована міська програма з роздачі насіння, а нова хвиля городництва почалася в 90-х і продовжується до цього дня: місцеві жителі, активно підтримані некомерційними організаціями, захоплюють місця, де колись стояли будинки, будують на них теплиці, вирощують птицю та дрібну худобу. Районні городи не тільки дають їжу біднякам, але також створюють співтовариство, підвищують рівень безпеки, дають людям надію на краще майбутнє. Крім громадських городів, в Детройті вже з’явилися компанії, які планують освоїти тисячі гектар і мають чіткий бізнес-план. Ентузіасти кажуть, що в майбутньому в Детройті більше половини продовольства буде вироблятися самим містом. Вже існують спеціалізовані магазини та овочевий бренд Детройту користується попитом та повагою в багатьох штатах США.
“Brooklyn Grange”	У Нью-Йорку існує безліч зелених дахів. Це вигідно і в економічному плані: влада міста дає податкові канікули тим офісним центрам, які озеленили свій дах, бо це підвищує енергоефективність будівлі. Крім економії грошей, город на даху допоможе їх заробити. Наприклад, Бен Фланер, головний фермер Brooklyn Grange, влаштував господарство розміром близько 11 000 м2, що розташоване на двох дахах колишніх промислових будівель. На фермі виробляється близько 25 тонн органічної чистої зелені в рік, вирощуються гриби і містяться 30 вуликів. Продукцію реалізують в магазині – на першому поверсі будівлі.
“High Line Park”	Архітектурні та містобудівні рішення, запропоновані авторами цього “навісного” парку в Нью-Йорку ілюструють, як громадська ініціатива перетворила промислову територію в занепадлі в улюблене місце відпочинку з урахуванням культурних, історичних та комерційних цілей.

Висновки. Перебуваючи на різних стадіях ринкової економіки, в полюсах різних систем економічного господарювання, потенціал націй об’єднаний синергією соціального підприємництва в різних галузях економіки. На міжнародній арені визнано роль соціального підприємництва в розвитку індустрії туризму та в цілому соціально-економічного розвитку суспільства. Соціальне підприємництво дійсно створює додаткову цінність, являючись зростаючою тенденцією підприємницького розвитку в майбутньому, креаторами нових інноваційних шляхів у створенні конкурентних переваг та їх реалізації з користю для суспільства. А найголовніше: ідея соціального підприємництва не обмежується традиційними пріоритетами комерційного сектора: гроші і влада, а не відкидаючи їх, тільки додає можливостей, але в довгостроковій перспективі. Соціальні підприємці в галузі туризму довели життєздатність своїх ідей не тільки стійким комерційним, але й соціальним ефектом, чого так жадає отримати сучасне суспільство в умовах ринкової економіки в трансформації будь-якого політичного ладу. Особлива заслуга

соціального підприємництва в сфері туризму – здатність здійснити “про-рив” підприємницької енергії в межах її виникнення (на місцевому та регіональному рівні) і привернути до цього увагу міжнародного товариства (як – High Line Park) і створити бажання хоча б побічно інвестувати розвиток нового туристичного продукту. Кожне місце будь якої держави має свій ексклюзивний туристичний продукт, а за допомоги стратегій соціального підприємництва він може стати конкурентноспроможним у світовому масштабі.

Список використаних джерел:

1. Dees, J.G. (2001), The meaning of social entrepreneurship. Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Duke University's Fuqua School of Business, [Online], available at: http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf
2. Билл Дрейтон. Сила новых идей. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.nb-forum.ru/interesting/stories/bill-dreyton-sila-novyih-idey.html>
3. Опыт США по развитию и поддержке социального предпринимательства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.social-idea.ru/monthly/News/Опыт-SSHA-po-razvitiyu-i-podderzhki-social-nogo-predprinimatelstva-Obzor-4>
4. Е.А. Юрманова. Кооперативный сектор в структуре смешанной экономики стран Североамериканского региона: особенности формирования и современного развития. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.doc4net.ru/doc/2185027495474?cn=2>
5. Гришина Я. С. Социальное предпринимательство как правовая модель реформирования социально-правовой политики государства / Я. С. Гришина // Правовая политика и правовая жизнь. – 2012. – № 4. – С. 52-55.
6. Обзор состояния социальных предприятий США. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: managementhelp.org/sitemap.xml
7. MBA Rankings, [Online], available at: <http://poetsandquants.com/category/mba-rankings/>
8. Tozzi, John, “Turning Nonprofits into For-profits,” Business Week: Small Business Financing (June 15, 2009), [Online], available at: http://www.businessweek.com/smallbiz/content/jun2009/sb20090615_940089.htm
9. “How-to: An Insider’s Look at the L3C and What it Could Mean for you and your Social Enterprise.” Social Earth, [Online], available at: <http://www.socialearth.org/how-to-an-insider-s-look-at-the-l3c-and-what-it-could-mean-for-you-and-your-social-enterprise>
10. Садовая экспансия.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.nb-forum.ru/interesting/stories/sadovaya-ekspansiya.html>
11. Хай-Лайн (The High Line – высокая линия) – парк в Манхэттене на высоте 10 метров, Нью-Йорк, США.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.mirkrasiv.ru/articles/hai-lain-the-high-line-vysokaja-linija-park-v-manhyete-ne-na-vysote-10-metrov-nyu-iork-ssha.html>
12. Соціальне підприємництво як чинник розвитку національної галузі туризму / Дульцева І. І. // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – №2 (26). – С.26-29.
13. Дульцева І. І., Драчук Ю. З. Соціальне підприємництво в розвитку зеленого туризму промислового регіону [Текст] / І. І. Дульцева, Ю. З. Драчук // Молодий вчений. – 2015. – №2.